

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Medija centar Beograd i nevladina organizacija „Urban in“, koji su organizovali posetu domaćih i stranih novinara Novom Pazaru, kritikovali su muftiju Islamske zajednice u Srbiji, Muamera Zukorlića, zbog odnosa prema Regionalnoj televiziji iz Novog Pazara. U saopštenju se navodi da glavni muftija Islamske zajednice u Srbiji nije dozvolio ovoj televiziji da prati sastanak sa ostalim novinarima u prostorijama Mešihata, održan 3.11.2010. godine. Muamer Zukorlić najavio je, međutim, krivičnu prijavu protiv Medija centra u Beogradu zbog, kako je izjavio, „širenja neistina i laži“. U saopštenju informativnog centra Islamske zajednice u Srbiji navodi se da je Regionalna televizija Novi Pazar, kao i svi ostali mediji, uredno obaveštena o održavanju pomenutog sastanka i da joj je obezbeđen ravnopravan tretman prilikom snimanja i izveštavanja sa ovoga skupa. U saopštenju se navodi da je dokaz ovoga činjenica da je Regionalna televizija Novi Pazar prilog i originalne snimke sa ovog sastanka emitovala u svojoj centralnoj informativnoj emisiji. Iz same Regionalne televizije Novi Pazar, saopšteno je da oni jesu pozvani od Mešihata da proprate posetu grupe novinara Muftiji Zukorliću. Međutim, nakon pet minuta snimanja početka razgovora Zukorlića sa novinarima, od ekipe TV Jedinstva i snimatelja Regionalne televizije Novi Pazar zatraženo je da napuste prostoriju u kojoj se sastanak održavao, dok je jedino ekipi TV Universa iz Novog Pazara dozvoljeno da snimi čitav tok razgovora novinara sa Zukorlićem.

Zakon o javnom informisanju utvrđuje obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila, odnosno bez diskriminacije, isključivo za državne organe i organizacije, organe teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, javne službe i javna preduzeća, kao i za poslanike i odbornike. Navedena odredba Zakona o javnom informisanju ne bi se, međutim, mogla tumačiti na način koji bi Islamskoj zajednici u Srbiji, ili bilo kojoj drugoj verskoj zajednici, dopuštao diskriminatorски pristup u odnosu na pojedine redakcije i pojedine medije. Zakon, naime, propisuje da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja koje je u interesu javnosti, i to naročito ni zloupotrebom privatnih ovlašćenja i zloupotrebom prava, odnosno bilo

kojim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Kako je glavni muftija Islamske zajednice u Srbiji i njegov razgovor sa većom grupom domaćih i stranih novinara, nesumnjivo događaj o kome javnost ima opravdani interes da bude informisana, a sami mediji pravo da informacije o tome prikupljaju i objavljuju slobodno, osnovano se postavlja pitanje diskriminacije televizijskih ekipa TV Jedinstva iz Novog Pazara i Regionalne televizije iz Novog Pazara. Ovo sve imajući u vidu činjenicu da je ekipi treće novopazarske televizije, TV Universa, pružena mogućnost da događaj prati u celini.

1.2. Privatna Radio televizija „Spektri“ iz Bujanovca, koja emituje program na albanskom jeziku, saopštila je 04.11.2010. godine da je „nekoliko inspektora“ iz Policijske uprave u Vranju, po nalogu javnog tužilaštva iz Beograda, počelo istragu u prostorijama ovog medija. Kao povod, u saopštenju se navodi prijava RRA zbog toga što je „navodno Radio Spektri emitovao program bez dozvole“. U saopštenju se navodi da su se inspektori interesovali i za poslovanje televizije u prethodne tri godine, dokumenta vezana za registraciju, kao i za programsku šemu, što je Radio televizija „Spektri“ ocenila kao posebno neprihvatljivo, politički motivisano i usmereno u pravcu diskriminacije Albanaca u ostvarivanju prava na informisanje na svom jeziku.

Prema raspoloživim informacijama, Radio Spektri emitovao je program još od 2001. godine, dok TV Spektri program emituje od 2003. godine. Iz podataka dostupnih u javnom registru izdatih dozvola emiterima koji Republička radiodifuzna agencija vodi u skladu sa Zakonom o radiodifuziji, Radiodifuzno preduzeće Spektri iz Bujanovca ima dozvolu za emitovanje televizijskog programa za lokalno područje Bujanovca. Spektri, međutim, nema dozvolu za emitovanje radio programa. Na poslednjem javnom konkursu za regionalne i lokalne dozvole, shodno listi koju je RRA objavila 31.8.2010. godine, lokalna radijska dozvola za Bujanovac izdata je Javnom preduzeću Radio Bujanovac, a ne privatnoj Radio Spektri. Prema informacijama koje su preneli pojedini mediji, Radio Spektri je nakon objavljivanja rezultata javnog konkursa u jednom trenutku prestao da emituje program, da bi se krajem oktobra ponovo vratio u etar. U konkretnom slučaju, emitovanje programa bez dozvole moglo bi predstavljati krivično delo iz člana 353. Krivičnog zakonika (neovlašćeno bavljenje određenom delatnošću), kojim se neovlašćeno i za nagradu bavljenje delatnošću za čije obavljanje je po zakonu potrebna dozvola nadležnog organa, kažnjava novčanom kaznom ili zatvorom do dve godine. Ovde su, međutim, sporne dve stvari. Prva, da li je policija zaista vršila provere koje bi se ticale sadržaja programa koji je Radio Spektri emitovao. Ovo bi, po mišljenju autora ovog izveštaja, ukoliko je prijava zaista podneta za delo iz člana 353. Krivičnog zakonika, a ne za neko drugo, bilo neprihvatljivo, osim u meri u kojoj su inspektori eventualno pokušavali da utvrde da

li je Radio Spektri emitovao i naplaćivao emitovanje reklama, odnosno oglasa, budući da bi ta naplata mogla da predstavlja „nagradu“ koju Krivični zakonik pominje u definiciji konkretnog krivičnog dela. Drugo pitanje tiče se mere u kojoj je emitovanje Radio Spektri u ovom trenutku neovlašćeno. Naime, članom 119. Zakona o radiodifuziji predviđeno je da stanice koje su u vreme stupanja na snagu tog zakona emitovale program, a Spektri budući da je emitovao od 2001. godine jeste jedna od takvih stanica, slobodno nastavljaju sa emitovanjem programa do okončanja odgovarajućeg javnog konkursa za izdavanje dozvola za emitovanje programa. Ukoliko bi odgovarajući javni konkurs za izdavanje dozvola za emitovanje programa u konkretnom slučaju bio onaj konkurs za koji je RRA listu dobitnika objavila 31.08.2010. godine, postavlja se pitanje kada je taj konkurs okončan. Naime, kako se konkurs raspisuje za izdavanje dozvola, deluje logičnim tumačenje shodno kojem je okončan tek faktičkim izdavanjem dozvola, a ne samim objavljivanjem liste dobitnika. Shodno stanju u javnom registru izdatih dozvola, Javnom preduzeću Radio Bujanovac dozvola još uvek nije izdata. Kako god bilo, ostaje da sačekamo da sud razreši dilemu vezanu za tumačenje člana 119. Zakona o radiodifuziji.

1.3. Radnici surduličkog „RS partners PES“ koji su u štrajku već šest meseci, napali su 5. novembra novinarske ekipe koje su pratile njihov protest. Snimatelju RTS-a Igoru Ivanoviću, radnici su zabranili da snima, nazivajući ga pogrđnim imenima. Pretili su i ostalim novinarima da će im polupati opremu. Policija je napad uspela da spreči. Radnicima se, kako su preneli mediji, nije dopalo što RTS i druge novinarske ekipe u svojim izveštajima objavljuju i izjave posloводства fabrike, a ne samo njihove. Violeta Đorđević, član štrajkačkog odbora, zamolila je za razumevanje i uputila izvinjenje novinarima.

Zakonom o javnom informisanju izričito je propisano da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Ovo tim pre što je ne samo shodno novinarskim kodeksima, već i shodno Zakonu o radiodifuziji, obaveza i RTS-a, kao ustanove javnog servisa, ali i svakog drugog elektronskog medija, da obezbede potpuno informisanje o stvarima od javnog interesa, što u slučajevima štrajkova nužno podrazumeva i prezentaciju obe suprotstavljene strane, pa tako i posloводства fabrike u štrajku.

1.4. Vlada Đukanović, autor i voditelj radio-emisije „Na liniji“ na Radiju „Fokus“, izneo je optužbe da se signal ove radio stanice ometa tokom trajanja ove emisije. „Danima već sumnjamo da neko iz vlasti namerno ometa naš program zato što je naša emisija kritički nastrojena prema

njima. Danas, kada je gost emisije bio Tomislav Nikolić, a tema promene u Srbiji, naprasno je nestao signal u deset do 12 samo u južnoj Srbiji, da bi emisija kompletno bila prekinuta pola sata nakon toga“, izjavio je Đukanović za „Alo“.

Ukoliko bi se ispostavilo da su optužbe o kojima govori Đukanović tačne, počilac bi mogao da odgovara za krivično delo sprečavanja štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanja programa iz člana 149. Krivičnog zakonika. Tim propisom predviđeno je da će se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine kazniti onaj ko neovlašćeno spreči ili ometa emitovanje radio i televizijskog programa. U slučaju da to učini službeno lice u vršenju službe, Zakonikom je propisana kazna do tri godine zatvora. Podsetimo, u Srbiji poslednjih godina nije bilo slučajeva u kojima se sumnjalo na ciljano ometanje emitovanja konkretnih radijskih emisija. Ranije su te optužbe bile česte, posebno u odnosu na emisiju Peščanik koja se već godinama emituje na Radiju B92. U svojevrmeno zabranjenoj knjizi Vladana Vlajkovića „Vojna tajna“, u kojoj su objavljeni autentični zapisnici sa sastanaka vojnog rukovodstva zemlje iz perioda Miloševićeve vlasti, moglo se pročitati da je ometanje signala nezavisnih medija, u tom periodu, bila praksa u kojoj su učestvovala i vojne bezbednosne strukture. Iako je, posebno Radio B92, nakon što se ovo saznalo, podnosio krivične prijave protiv odgovornih, do optuženja i sudskih postupaka nikada nije došlo.

1.5. Na automobilu Violete Popović, dopisnice Prve televizije iz Gornjeg Milanovca, u dva navrata tokom nedelju dana, noću, na parking u ispred zgrade u kojoj novinarka živi, polomljeni su retrovizori, a stakla išarana auto sprejem, saopštio je Udruženje novinara Srbije 13. novembra. UNS je u saopštenju upozorio da su novinari, zbog posla kojim se bave, kao prepoznatljive ličnosti, često izloženi sličnim neprijatnostima bez ikakvog konkretnog povoda u svom novinarskom radu, a da takvi događaji koji prolaze nekažnjeno, obično prerastu u kasnije fizičke napade. UNS je zahtevao od policije i tužilaštva da počinioce ovakvih incidenata kvalifikuju prema odredbama izmenjenog Krivičnog zakonika, kojima su za fizičke napade, ali i ugrožavanje sigurnosti pretnjom, predviđene zatvorske kazne i do osam godina zatvora.

Izmenama Krivičnog zakonika iz 2009. godine, predviđene su strože sankcije, i to kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina, za ugrožavanje sigurnosti lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti informisanja u vezi sa poslovima koje obavljaju. U konkretnom slučaju, nije međutim jasno da li je oštećenje automobila imalo svoj konkretan povod u novinarskom radu Violete Popović, kao i da li je oštećenje automobila predstavljalo pretnju novim napadom

na život ili telo ili vandalski čin sam po sebi. Naime, da bi se ovakvo oštećenje kvalifikovalo za zaštitu, shodno izmenama Krivičnog zakonika iz 2009. godine, bilo bi neophodno da budu ispunjena oba ova uslova.

1.6. Dopisnici Politike i Večernjih novosti iz Kruševca, Rade Stanković i Zorica Avramović, podneli su prijavu protiv Bratislava Ivanovića, za koga navode da ih je fizički napao 16. novembra u porti crkve Svetog Nikole u selu Mala Vrbnica, gde su razgovarali sa meštanima. Novinari su izveštavali o reakcijama stanovništva na odluku Skupštine grada Kruševca o ukidanju zaštite prirodnog spomenika - stabla hrasta lužnjaka u ataru sela Mala Vrbnica. U prijavi se navodi da im je na pokušaj da anketiraju grupu ljudi okupljenih ispred crkve, Bratislav Ivanović rekao da se „odmah gube“, a kada su se oni usprotivili, krenuo je ka Zorici Avramović uz pretnje fizičkom silom, da bi potom i zamahnuo na Radeta Stankovića, s namerom da otme i razbije fotoaparate. Novinari u prijavi navode da im motivi napada nisu poznati, kao i da nikada ranije nisu sreli, ni Ivanovića, ni ostale meštane koji su se tog trenutka zatekli u crkvenoj porti.

Već citiranom odredbom Zakona o javnom informisanju, izričito je propisano da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. U konkretnom slučaju, u ovakvom postupanju mogli bi da postoje elementi krivičnog dela nasilničko ponašanje, koje Krivični zakonik definiše kao ugrožavanje spokojstva građana ili teže remećenje javnog reda i mira grubim vređanjem ili zlostavljanjem drugog, vršenjem nasilja prema drugom, izazivanjem tuče ili drskim ili bezobzirnim ponašanjem. Krivični zakonik za nasilničko ponašanje predviđa zatvorsku kaznu u trajanju do tri godine, a u težem obliku, kada je nasilničko ponašanje izvršeno u grupi, ili kada je pri izvršenju nekom nanesa laka telesna povreda ili je došlo do teškog ponižavanja građana, i do pet godina zatvora.

2. Sudski postupci

2.1. U Osnovnom sudu u Čačku izrečena je prvostepena presuda svešteniku Vlasti Zlatiću iz Šilopaja zbog pretnje koje je uputio novinaru Zoranu Marjanoviću „da će proći kao Čuruvija“. Sveštenik Zlatić je osuđen zbog krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti i krivičnog dela uvrede i kažnjen novčanom kaznom od 40.000 dinara, uz plaćanje troškova krivičnog postupka, ali novinar Zoran Marjanović najavljuje žalbu. „Zadovoljan sam presudom, ali ne i visinom kazne. „Sa ovako niskim kaznama, neće se zaštititi novinarska profesija“, izjavio je Marjanović.

Podsećanja radi, posle objavljivanja tekstova, u kojima se sveštenik Zlatić pominje kao vinovnik tuče i prebijanja svoje nevenčane supruge, Zlatić je novinaru Marjanoviću pretio i telefonom i pred policijskim službenicima.

Prema odredbama Krivičnog zakonika, onaj ko ugrozi sigurnost nekog lica pretnjom da će napasti na život ili telo tog lica ili njemu bliskog lica, kazniće se zatvorom do tri godine, a onaj ko uvredi drugog, kazniće se novčanom kaznom od četrdeset hiljada do dvesta hiljada dinara. Izmenama Krivičnog zakonika iz 2009. godine, predviđene su i strože sankcije, i to kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina za ugrožavanje sigurnosti lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti informisanja u vezi sa poslovima koje obavljaju, što novinari, napadnuti zbog tekstova koje objavljuju, svakako jesu. Istovremeno, prema pravilima krivičnog prava koja se odnose na ublažavanja kazne, ako je za krivično delo propisana kazna zatvora bez naznačenja najmanje mere, umesto zatvora, može se izreći novčana kazna ili rad u javnom interesu. Iz šturih informacija o izrečenoj prvostepenoj presudi Osnovnog suda u Čačku, teško je zaključiti koje je olakšavajuće okolnosti sud mogao uzeti u obzir kod odmeravanja kazne u konkretnom slučaju, ali ono što svakako zabrinjava je da u slučajevima kada se novinari u sudskim postupcima pojavljuju kao oštećeni, sudovi po pravilu njihovim napadačima ublažavaju kazne ispod zakonskog minimuma.

2.2. Privredni apelacioni sud odbio je žalbe Televizije B92 i direktorke vesti te medijske kuće, Sande Savić, izjavljene protiv prvostepene presude Privrednog suda u Beogradu, kojom su osuđeni na novčane kazne u ukupnom iznosu od 650.000 dinara. Privredni apelacioni i ranije Privredni sud u Beogradu, našli su da je B92 u svojoj emisiji „B92 istražuje: Dada Vujasinović – prva žrtva“ emitovanoj u junu 2007. godine, neovlašćeno prikazao delove filma „Sister“, autora Nenada Krasavca, kao i delove materijala za koje sudovi nalaze da su snimljeni za potrebe istog filma, a da u njemu nisu korišćeni. Iz B92 je najavljeno da će Republičkom javnom tužilaštvu predložiti da pred Vrhovnom kasacionim sudom protiv ove presude podnese vanredni pravni lek - zahtev za zaštitu zakonitosti.

Ono što ovaj predmet čini značajnim za rad medija u Srbiji generalno, jeste priroda materijala koji je B92 koristio u svojoj emisiji o novinarki Dadi Vujasinović, ubijenoj 1994. godine. Ova medijska kuća emitovala je, nakon pokušaja ubistva novinara nedeljnika Vreme, Dejana Anastasjevića, aprila 2007. godine, seriju dokumentarnih emisija o nerazjašnjenim ubistvima novinara u Srbiji u poslednjih 20 godina. B92 nije sporio da je u emisiji „Dada Vujasinović –

prva žrtva“ koristio nešto ispod 3 minuta materijala iz filma Nenada Krasavca. U više sporova koje je međutim Krasavac pokrenuo nakon emitovanja emisije, on potencira da autorski materijal čini i snimak sudske rekonstrukcije smrti Dade Vujasinović, kojom je rukovodio istražni sudija tadašnjeg Okružnog suda u Beogradu, u međuvremenu preminuli Dobrivoje Gerasimović, a uz učešće komisije veštaka koju su činili prof. dr Branimir Aleksandrić i dipl. ing. Milan Kunjadić i u prisustvu punomoćnika oštećenih, advokata Branislava Tapušковиća i samih oštećenih, roditelja pokojne Dade Vujasinović, koja rekonstrukcija je vršena 5.5.1998. godine. Po svedočenju oca pokojne Dade Vujasinović, sudija Gerasimović tom prilikom odbio je njegov zahtev da odredi druge veštake, ali je dozvolio da se rekonstrukcija snimi. Vujasinović je naime na snimanju insistirao, zato što su nezavisno angažovani eksperti tvrdili da je njegova kćerka ubijena, dok su Aleksandrić i Kunjadić uporno ostajali pri stavu da je ona izvršila samoubistvo. Upravo u vreme kada je B92 pripremao svoju emisiju, u javnosti su se, a kroz tekstove u dnevnom listu Politika, pojavile informacije da je Okružni sud u Beogradu, četrnaest godina nakon smrti novinarkе, konačno bio blizu toga da odustane od zvanične verzije po kojoj je Dada Vujasinović izvršila samoubistvo i da ovaj slučaj napokon kvalifikuje kao ubistvo. Otac Dade Vujasinović tada snimak rekonstrukcije dostavlja televiziji B92 sa predlogom da ga uvrsti u emisiju, što je ova medijska kuća i učinila. Krasavac, koji je po dozvoli istražnog sudije bio angažovan od strane porodice Vujasinović da snimi rekonstrukciju, takođe je, po dozvoli oca Dade Vujasinović, delove istog snimka koristio u svom filmu „Sister“. B92 je u sporu tvrdio da je konkretan snimak službeni materijal suda, koji se po Zakonu o autorskom i srodnim pravima ne smatra autorskim delom, a sve budući da je snimanje, prvo, vršeno po naređenju ili dozvoli istražnog sudije, odnosno drugo, traženo i odobreno s ciljem da se koristi u postupku. Eventualni opstanak presude Privrednog apelacionog suda na snazi, bitno bi izmenio način i obim u kome bi mediji uopšte mogli da izveštavaju o sudskim postupcima u Srbiji.